

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun Yeni 252. Maddesi ve Özel Sektörde Rüşvet

Güçlü AKYÜREK*

Özet

Rüşvet, yolsuzluğun en somut örneklerinden bir tanesidir. Geleneksel olarak kamu sektörünü ve kamu idaresini ilgilendirmekle birlikte günümüzde özel sektörde de rüşvet cezalandırılmaktadır. TCK m. 252 de bu anlayışla hazırlanmış ve daha sonra da değiştirilmiştir.

Bu çalışmada genel olarak rüşvet suçunun incelenmesinin ötesinde özellikle 6352 sayılı yasayla yapılan değişikliğin ardından 252. maddenin özel sektördeki rüşvet suçlarını ne ölçüde cezalandırabildiği tartışılmaktadır. Bunu yaparken de Türkiye'nin bağlı olduğu uluslararası yükümlülükler dikkate alınmaktadır.

Anahtar sözcükler: Rüşvet, özel sektör, yolsuzluğun cezalandırılması

Abstract

Bribery is one the most significant examples of corruption. Even if it traditionally bears on the public sector, bribery in private sector is also criminalised and punished today. The Article 252 of the Turkish Penal Code has been regulated and then modified along the same line.

This work especially deals with the extent to which the new Article 252 criminalises bribery crimes in private sector after the modification made by the law n. 6352 apart from studying in general terms this Article. In this context, international obligations, which engage Turkey, are considered.

Key words: Bribery, private sector, criminalisation of corruption

* Dr., Galatasaray Üniversitesi Ceza ve Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

I – GİRİŞ

Yolsuzluk, özellikle de rüşvet ve bu sorunlarla mücadele birçok ülke gibi Türkiye’de de her zaman güncelliğini korumuş, tartışılmış konulardır¹. Bu bağlamda hukuk alanında da sürekli bir hareketlilik olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Nitekim 2 Temmuz 2012 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen ve 5 Temmuz 2012 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 6352 sayılı “Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanun” birçok alanda değişiklikler ve yenilikler içermektedir. Aralarında Türk Ceza Kanunu’nun da olduğu 28 farklı kanun ve kanun hükmünde kararnameyi değiştiren 107 madde ile özellikle ceza hukuku ve ceza yargılaması alanlarında, geçici de olsa, yeni düzenlemeler getiren 3 geçici maddesi ile söz konusu yasa gerçekten çok kapsamlı ve bu nedenle de tartışılması gereken bir içeriğe sahiptir.

Her ne kadar daha çok gündeme gelen konular 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda “özel yetkili mahkemeler” ile ilgili olan maddelerle bazı cezaların ertelenmesi ve infazına ilişkin maddeler olsa da 6352 sayılı yasanın 87. maddesi, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun “rüşvet” başlıklı maddesini yeni baştan yazmıştır ki, bu bağlamda yeni 8. fıkra özellikle Batı Hukuku ile uyum sürecinde özel bir önem taşımakta, zira özel sektörde rüşvet suçunu düzenlemektedir.

5 Temmuz 2012 tarihi itibarıyla 252. maddenin 8. fıkrası şu şekildedir:

“MADDE 252: (...)

(8) Bu madde hükümleri;

a) Kamu Kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları,

b) Kamu kurum veya kuruluşlarının ya da kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının iştirakiyle kurulmuş şirketler,

c) Kamu kurum veya kuruluşlarının ya da kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının bünyesinde faaliyet icra eden vakıflar,

d) Kamu yararına çalışan dernekler,

e) Kooperatifler,

f) Halka açık anonim şirketler,

adına hareket eden kişilere, kamu görevlisi sıfatını taşıyıp taşımadıklarına bakılmaksızın, görevlerinin ifasıyla ilgili bir işin yapılması veya yapılmaması

¹ Yakın zamanlı tartışmalar ve gelişmeler için bkz. *Dursun*, Ekonomik Suçlar ve Türkiye’deki Sürdürülebilir Kalkınmaya Etkileri, TBB Dergisi, Sayı: 58, 2005, ss. 216-221.

amacıyla doğrudan veya aracilar vasıtasıyla, menfaat temin, teklif veya vaat edilmesi; bu kişiler tarafından talep veya kabul edilmesi; bunlara aracılık edilmesi; bu ilişki dolayısıyla bir başkasına menfaat temin edilmesi halinde de uygulanır.

(...)”.

Gerek fıkranın bulunduğu madde gerekse bizzat yaptığı gönderme dikkate alındığında, uygun bir değerlendirme için genel anlamda rüşvet suçunun irdelenmesi gerektiği açıktır (II). Bunun Türkiye'nin de bağlı oldukları dahil olmak üzere uluslararası hukukta, özel sektörde işlenen rüşvet suçunun cezalandırılmasına yönelik düzenlemeler ile kimi ülkelerdeki ulusal mevzuat bu alanda yol gösterici olabilmektedir (III). Daha sonra da fıkrayı yeni haliyle değerlendirmek (IV) ve yükümlülükleri karşılayıp karşılamadığını belirlemek gerekecektir (V).

II – GENEL OLARAK RÜŞVET SUÇU

Rüşvet, aslında rüşvet alma ve rüşvet verme şeklinde karşılıklı olarak işlenen ve geleneksel olarak “kamu idaresinin işleyişi aleyhine suçlar” bölümünde düzenlenen ve yine geleneksel olarak birincisinin yalnızca memurlar / kamu görevlileri tarafından işlendiği bir hukuka aykırılığı ifade eder. Bu bağlamda 1274 (1858) tarihli Osmanlı Ceza Kanunname-i Hümayunu'nun 76. maddesinde cezalandırılan bu eylem, 1926'da yürürlüğe giren 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 211 ve devamı maddelerinde, 2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun da 252 ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir. Elbette bu dönemde yapılan yasal değişikliklerle birlikte suçun tanımı değişikliğe uğramış ve 765 sayılı yasadaki rüşvet alma – vermenin farklı cezalandırılması ile basit – nitelikli rüşvet ayrımları 5237 sayılı yasa da yer almamıştır². Ancak 6352 sayılı yasa ile yapılan değişiklikler sonucunda bu durum farklılaşmıştır. Dolayısıyla rüşvet suçunun önem taşıyan özelliklerinden suçla korunan hukuki menfaat (a), maddi unsur (b), fail ve mağdur (c), manevi unsur (d), etkin pişmanlık (e) ve yaptırım (f) ele alınacaktır. Bu suç bağlamında hukuka aykırılık unsuru herhangi bir özellik taşımadığından ayrıca değinilmeyecektir³.

a) Suçla korunan hukuki menfaat: Klasik bir söylemle, eski tanımda memura, yeni tanımla kamu görevlisine hukuka aykırı bir menfaat sağlanmasını cezalandıran ve “Kamu idaresinin güvenilirliğine ve işleyişine karşı suçlar” bölümünde yer alan rüşvet suçuyla korunan hukuki menfaat; kamu idaresinin doğ-

² Tezcan –Erdem –Önok, Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, 7. Baskı, Ankara, 2010, ss. 877-878; Artuk – Gökçen – Yenidünya, Ceza Hukuku Özel Hükümler, 7. Bası, Ankara, 2006, ss. 697-698.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tezcan –Erdem –Önok, s. 890.

ru, dürüst ve tarafsız biçimde işleminin⁴, madde gerekçesinde de belirtildiği gibi “*kamu görevlilerinin rüşvet kabul etmez ve ‘satın alınamaz’ oldukları hususunda toplumda hâkim olan güvenin, inancın*” sarsılmaması, söz konusu kamu güveninin korunmasıdır. Bununla birlikte 5237 sayılı yasanın 252. maddesine 5377 sayılı yasa ile eklenen ve 6352 sayılı yasa ile 9. fıkra halinde gelen 5. fıkra ile yabancı veya uluslararası kamu görevlilerine rüşvet suç haline getirildiğinden (hem rüşvet vermek hem de rüşvet almak), korunan hukuki menfaat yalnızca Türkiye’deki kamu idaresinin güvenilirliği değil, hem uluslararası alandaki güvenliliğin korunması hem de serbest piyasanın ve rekabetin etkin bir biçimde işlemesi olduğunun⁵ söylendiği de belirtilmelidir.

Ayrıca 252. maddenin bu çalışmanın da asıl konusunu oluşturan eski 4. yeni 8. fıkrası ile kamu görevlisi dışındaki kişilerin de rüşvet alma suçunu işleyebilmeleri söz konusu olduğundan artık rüşvet, salt ulusal / uluslararası kamu idaresinin güvenilirliğini koruyan bir suç olmaktan çıkmış ve düzenlemeye konu olan, yukarıda da belirtilmiş olan, özel sektör kurumlarının dürüst ve güvenilir biçimde çalışmasını amaçlar hale gelmiştir. Madde gerekçesinde de belirtilen söz konusu genişleme, her ne kadar ülkemiz için yeni olsa da özellikle Batı Dünyasında yoğun biçimde tartışıldığı ve buna yönelik düzenlemelerin giderek arttığı yeri gelmişken vurgulanmalıdır. Örneğin, Avrupa ve Amerika kökenli şirketlerde, şirket çalışanlarının başta rüşvet olmak üzere yasadışı eylemlere ve yolsuzluklara bulaşmasını şirket içi dinamiklerle engellemek, soruşturmak ve cezalandırmak amacıyla oluşturulan “*compliance*” (uyumluluk) bölümleri ve süreçleri giderek daha etkin hale gelmekte, Türkiye’deki şirketlerde de benzer uygulamalar gelişmektedir.

b) Maddi unsur: Rüşvet alma ve verme suçlarının maddi unsurları 5237 sayılı yasa ile değişmiş daha sonra 5377 ve 6352 sayılı yasalarla da hem eklemeler hem de değişiklikler yapılmıştır. Madde şu anki haliyle birbirine benzer olsa da tamamen aynı olmayan dört farklı maddi unsur barındırmaktadır (1. fıkra, 2. fıkra, 8. fıkra, 9. fıkra). Bunların açıklanmasına geçmeden önce ilk düzenlemede gerek madde gerekçesinde gerekse öğretide belirtildiği üzere basit rüşvet – nitelikli rüşvet ayırımının kaldırılmış ve bir kamu görevlisinin yapması gereken bir işi yapmaması veya yapmaması gereken bir işi yapması olarak tanımlanan “nitelikli rüşvet” eyleminin⁶ madde kapsamında bırakılmış olduğu belirtilmelidir⁷. Nitekim Yargıtay 5. Ceza Dairesi de 5237 sayılı yasa yürürlüğe girdikten kısa bir süre sonra bunu şu şekilde açıkça ifade etmiştir: “765 sayılı Yasanın 212. mad-

⁴ Tezcan –Erdem –Önok, s. 881; Önder, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, İstanbul, 1985, s. 148.

⁵ Yaşar – Gökcan – Artuç, Türk Ceza Kanunu, Cilt V, Ankara, 2010, s. 7117.

⁶ Önder, s. 167.

⁷ Artuk – Gökcan – Yenidünya, s. 697; Tezcan –Erdem –Önok, s. 884; Yaşar – Gökcan – Artuç, s. 7121.

desinin bir ve ikinci fıkralarında basit ve nitelikli rüşvet alma suçları ayrı ayrı düzenlenip yaptırım altına alındığı halde, 5237 sayılı TCK'nın rüşveti tanımlayan 252/3. maddesinde (...) sadece nitelikli rüşvete yer verildiği, kamu görevlisinin yapması gereken bir işi yapması ya da yapmaması gereken işi yapmaması için yarar sağlanmasının rüşvet suçu kapsamından çıkarıldığı(nın) (...) düşünülmemesi (...) bozmayı gerektirmiş(tir) (...)"⁸. Ancak mevcut düzenlemede "görevinin gereklerine aykırı" iş yapma koşulu kalktığından basit rüşvet verme veya almanın 252. madde kapsamında yine suç halinde geldiği söylenebilecektir. İlgili açıklama "manevi unsur" bölümünde yer almaktadır.

Şu anki haliyle 1. fıkrada tanımlanan rüşvet verme suçunun maddi unsuru "kamu görevlisine veya göstereceği bir başka kişiye menfaat sağlamak" olup bu haliyle seçimlik bir hareketli bir suç oluşturmakta, dolayısıyla da fail, kamu görevlisine veya onun göstereceği bir başka kişiye ya da her ikisine de menfaat sağlayarak tek bir rüşvet verme suçu işlemiş olacaktır. Öte yandan önceki düzenlemede yer alan "yarar sağlama" ifadesinin yalnızca maddi yararı kapsayıp kapsamadığı tartışmalı olmakla birlikte⁹, şu anki "menfaat" sözünün, gerekçe de dikkate alındığında parasal veya benzer bir maddi menfaati belirtmek için kullanıldığı sonucuna ulaşılmalıdır. Zaten "Etkin pişmanlık" başlıklı 254. maddedeki koşullardan birinin de "rüşvet konusu şeyi aynen teslim etme" olması yasakoyucunun bu şekilde hareket ettiğini göstermektedir.

İkinci fıkrada tanımlanan rüşvet alma suçu açısından ise tek fark bu kez eylemin menfaatin kamu görevlisi veya göstereceği bir başka kişiye sağlanmasıdır. Dolayısıyla yukarıdaki açıklamalar burada da geçerlidir. Öte yandan hem rüşvet verme hem de rüşvet alma suçu bakımından menfaat doğrudan sağlanabileceği gibi yasal tanım gereği araçlar tarafından da sağlanabilecektir. O halde rüşvet alan ve veren failer bir araya gelmese de "araçlar" vasıtasıyla suçun tamamlanması olanaklıdır. Bu durumdaki kişiler ise 5. fıkradaki açık düzenleme karşısından "müşterek fail" olarak cezalandırılacaklardır. Bu eyleme 765 sayılı yasanın 216. maddesi uyarınca yaptırım uygulanırken 5237 sayılı yasanın 252. maddesinin ilk halinde açık bir düzenlemenin bulunmamasının bazı tereddütlere yol açtığı yeni madde gerekçesinde belirtilmiştir. Oysaki öğretilerde de ifade edildiği gibi genel iştirak hükümleri çerçevesinde (TCK m. 37-41) bu konu çözülebilmektedir¹⁰.

Öte yandan teşebbüs açısından iki noktayı vurgulamak yerinde olacaktır. Yeni 3. fıkraya göre (eski 1. fıkra 3. cümle) "*rüşvet konusunda anlaşmaya varılması halinde, suç tamamlanmış gibi cezaya hükmolunur*". Bir başka deyişle

⁸ Y. 5. CD. E.2006/6032 K.2006/5755 T.19.6.2006, www.kazanci.com

⁹ Yaşar – Gökcan – Artuç, s. 7128.

¹⁰ Artuk – Gökcan – Yenidünya, s. 735; Tezcan – Erdem – Önok, s. 893; Yaşar – Gökcan – Artuç, s. 7137.

suçun maddi unsuru “menfaat sağlama” olmasına ve fiilen menfaat sağlanmamasının anlaşmaya varılmasının aslında suça teşebbüs oluşturmaya karşın, yalnızca anlaşma da tamamlanmış suç gibi cezalandırılmaktadır. Zaten bu durum eski yasa döneminde de gerek Yargıtay gerekse öğreti tarafından kabul edilmişti¹¹. İkinci olarak ise anlaşmanın sağlanmadığı yani kamu görevlisince rüşvet talebinde bulunulması veya karşı tarafça kamu görevlisine rüşvet teklif veya vaat edilmesi ve fakat diğer tarafça kabul edilmemesi halinde nasıl bir uygulama yapılacağı 6352 sayılı yasa ile düzenlenen yeni 4. fıkrada belirlenmiştir. Buna göre adeta bir hafifletici neden gibi özel bir teşebbüs düzenlemesi getirilmiş ve genel hükümlerdeki düzenlemelerden farklı olarak (TCK m. 35) cezanın yarı oranında düşürüleceği ifade edilmiştir. Zaten madde gerekçesinde bir teşebbüs hali olduğu açıkça belirtilen bu durumla ilgili tereddütlerin giderilmesinin amaçlandığı belirtilirken, değişiklikten önceki dönemde de uygulamanın bu yönde olduğunun altı çizilmelidir¹². Keza Yargıtay oldukça yakın tarihli bir kararında bu durumu teknik açıdan da açıklamış ve suçun yasal tanımında artık anlaşma ile tamamlandığı kabul edildiğinden rüşvet teklif veya vaadinin teşebbüs oluşturduğunu belirterek aksi yöndeki yerel mahkeme kararını bozmuştur¹³.

Bu çalışmanın ana temasını oluşturan 8. fıkradaki düzenlemeyi aşağıdaki ayrıntılı bölüme bırakıp 9. fıkraya geçtiğimizde, bu düzenlemenin Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerinden kaynaklandığını öncelikle belirtmek gerekmektedir. Ülkemizin de üyesi olduğu OECD tarafından hazırlandıktan sonra 17 Aralık 1997'de Paris'te imzalanıp 15 Şubat 1999 tarihinde yürürlüğe giren ve Türkiye tarafından da 4518 sayılı yasa ile onaylanması uygun bulunup 10 Mayıs 2000 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan “Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesinin” 1. maddesi yabancı kamu görevlilerine rüşvet verilmesinin suç olarak düzenlenmesini öngörürken 3. maddesi de bu suça karşılık “etkili, orantılı ve caydırıcı cezai yaptırımlar” uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda 252. maddenin 10. fıkrası, menfaat temin, teklif veya vaat edilmesi ya da talep veya kabul edilmesini suçun maddi unsuru olarak düzenlemektedir. Böylece yukarıdaki fıkraların aksine rüşvet verme suçu açısından anlaşma dahi olmadan yalnızca teklif veya vaat, rüşvet alma suçu bakımından da talep halinde suç tamamlanmış olacak ve karşı taraf kabul etmemiş olsa bile fail tam ceza ile cezalandırılacaktır¹⁴.

¹¹ Artuk – Gökçen – Yenidünya, s. 704-705; Yazarların verdiği karar örnekleri: Y. 5.CD. 14.2.2002, 3139/8258, Y. CGK. 9.11.1987, 5-230/525, Y. 5.CD. 20.1.1982, 3052/65; Önder, ss. 141-142;

¹² Yaşar – Gökçen – Artuç, s. 7138. Örnek karar: Y. 5. CD. 28.6.2007, 1544/5419.

¹³ Y. 5.CD 2.4.2012, 2008/6172, 2012/3000, Yargıtay Kararları Dergisi, Cilt:38, Sayı:6, Haziran 2012, ss. 1210-1212.

¹⁴ Artuk – Gökçen – Yenidünya, s. 722; Tezcan –Erdem –Önok, s. 883; Yaşar – Gökçen – Artuç, s. 7134; Baytemir, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu Kapsamında Rüşvet Suçu, TBB Dergisi, Sayı: 88, 2010, s. 262.

c) Fail ve mağdur: Rüşvet verme suçunun faili herhangi bir özellik taşımamaktadır. Herkes bu suçun faili olabilmektedir. Ancak rüşvet alma suçu bakımından üçlü bir ayırım yapılmalıdır. Bu bağlamda 2. fıkradaki “klasik rüşvet alma” suçunun faili açık düzenleme uyarınca kamu görevlisidir. Bununla ilgili olarak da yasanın 6. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendindeki tanım dikkate alınmalıdır¹⁵. 8. fıkra hükmünü yine sonraya bırakıp 9. fıkraya geçilecek olursa failerin altı bent halinde sayıldığı görülmektedir. Burada “kamu görevlisi” kavramı bakımından yasadaki tanımlama dikkate alınmalıdır. Ayrıca çeşitli bentlerde geçen “uluslararası” ve “uluslarüstü” kavramları da şu biçimde anlaşılmalıdır: uluslararası, devletlerarasında yapılan antlaşmalarla kurulmayı ve çeşitli biçimlerde işbirliğini öngören bir nitelendirme olup Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Uluslararası Ceza Mahkemesi uluslararası mahkemelere (bent b), Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi uluslararası parlamentolara (bent c), BM, NATO, OECD ve Avrupa Konseyi de uluslararası örgütlere (bent f) örnek oluşturmaktadır. “Uluslarüstü” kavramı ise devletlerin üstünde kabul edilen ve devredilen egemenlikle devletleri bağlayıcı kararlar alabilen kurumları niteler. En tipik örnek Avrupa Birliği’dir¹⁶. Böylece Avrupa Birliği Adalet Divanı 252. madde anlamında “uluslarüstü mahkeme”, Avrupa Parlamentosu ile “uluslarüstü parlamento” olmaktadır.

Rüşvet alma ve verme suçları bakımından mağdur, suçun düzenlendiği yer ve korunan hukuki menfaat dikkate alındığında kamu idaresi ve dolayısıyla da toplum olmaktadır.

d) Manevi unsur: Rüşvet suçu herhalde kasten işlenebilen bir suçtur (TCK m. 21/1). Açık yasal düzenleme olmadığından taksirli hali cezalandırılmaz. Söz konusu kast, “görevinin ifasıyla ilgili bir işi yapması veya yapmaması” olup özel kasttır. Dolayısıyla rüşvet veren kişinin saiki, rüşvet verdiği ve kural olarak kamu görevlisi olan kişiye, görevinin ifasıyla ilgili bir işi yaptırmak veya yaptırmamak olmalıdır. Aynı şekilde rüşvet alan kamu görevlisi de aynı saiki / amacı taşımaktadır. Bu koşulun birinci sonucu, özel kastı olmayan failin rüşvet suçunu işlememiş olacaktır. İkincisi, rüşvet alan kişinin görevinin ifasıyla ilgili bir iş olması gerektirir. Aksi halde somut olayın koşullarına göre “nüfuz ticareti” (TCK m. 255) veya “dolandırıcılık” (TCK m. 157) suçları gündeme gelebilecektir¹⁷. Yeni düzenlemenin üçüncü ve çok önemli bir sonucu da artık basit rüşvet alma ve vermenin de madde kapsamına giriyor olmasıdır. Zira öncelikle görevin ifasıyla ilgili bir işi yapma veya yapmama şeklinde genel bir düzenleme getirilmiş ve 5237 sayılı yasanın ilk halinde bulunan “görevinin gereklerine aykırı

¹⁵ Bu konudaki ayrıntılı örnekler için bkz. Yaşar – Gökcan – Artuç, Türk Ceza Kanunu, Cilt I, Ankara, 2010, ss. 99-110.

¹⁶ Dictionnaire en droit international public, Bruxelles, 2001, s. 1064.

¹⁷ Tezcan –Erdem –Önok, s. 895; Baytemir, s. 351.

olarak” ifadesi de metinden çıkarılmıştır. Böylece bir kamu görevlisi, hazırlayıp vermesi gereken bir resmi belge için karşı taraftan maddi menfaat elde etmesi halinde rüşvet alma suçunu işlemiş olacaktır. Zaten basit rüşvet alma suçunu cezalandırdığı belirtilen¹⁸ ve Yargıtay’ın da bu yönde açık kararlar verdiği¹⁹ Türk Ceza Kanunu’nun 257. maddesinin 3. fıkrası hükmünün de 6352 sayılı yasanın 105. maddesiyle kaldırılmış olması da bu durumu ortaya koymaktadır.

Öte yandan 10. fıkra cezalendirilen ve “uluslararası kamu görevlilerine rüşvet” olarak adlandırılacak düzenleme açısından özel kast ya yukarıda açıklanan biçimdedir ya da “uluslararası ticari işlemler nedeniyle bir işin veya haksız bir yararın elde edilmesi yahut muhafazası amacıyla” içermektedir. Bu farklılık, söz konusu düzenlemenin çıkış noktası olan uluslararası yükümlülükler ile bunlardan kaynaklanan ve suçla korunan hukuki menfaat ile açıklanabilir.

e) Etkin pişmanlık: Bütün unsurlarıyla tamamlanmış bir suçun izinin sonradan yapılan eylemlerle silinmesi denebilecek olan etkin pişmanlık kavramı²⁰ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda genel bir hükümlerle düzenlenmemiş ve fakat bazı suçlar açısından özel olarak hüküm altına alınmıştır. Rüşvet de bunlardan biridir ve etkin pişmanlık 254. maddede yer almaktadır. Madde 6352 sayılı yasa ile tamamen değişmiştir. Bu bağlamda yeni koşullar şu şekilde açıklanabilir:

Öncelikle rüşvet alan veya veren fail, eski düzenlemenin aksine soruşturma başlatılmadan değil daha resmi makamlar olayı öğrenmeden önce harekete geçmek zorundadır. Dolayısıyla örneğin rüşvet suçunun işlendiği kamu kurumu içinde bir idari soruşturma başlamış dahi olsa artık etkin pişmanlık hükmü uygulanamayacaktır. 6352 sayılı yasayla yapılan değişiklikten önceki düzenlemede yer alan “*soruşturma başlamadan önce*” ifadesi, madde gerekçesinde idari soruşturmayı kapsadığı söylenmesine karşın 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun m.2/1-e hükmünden hareketle öğretide yalnızca adli soruşturma olarak kabul ediliyor²¹, Yargıtay da somut olayları bu yönde yorumluyordu²². Ancak mevcut düzenleme ile bu tartışma ortadan kalkmıştır.

Ayrıca rüşvet alan kişinin rüşvet konusunu yani hukuka aykırı olarak elde ettiği menfaati de iade etmesi gerekmektedir. Söz konusu değer artık iade edilemeyecek, müsadere edilecektir (TCK m. 55/1). Zira ortada tamamlanmış bir suç

¹⁸ Baytemir, s. 338.

¹⁹ YCGK 30.3.2010, 2009/5-167, K.2010/70 T., Y. 5.CD. 19.6.2006, 2006/6032, 2006/5755, www.kazanci.com

²⁰ Bayraktar, Faal Nedamet, İHFM, C. 33, S. 3-4, 1968, s. 123; Demirbaş, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, Ankara, 2011, s. 442.

²¹ Özbek – Kanbur – Doğan – Bacaksız – Tepe, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, 3. Baskı, Ankara, 2012, s. 995 vd.; Tezcan – Erdem – Önok, s. 894.

²² Örneğin YCGK 17.10.2006, 2006/5-165, 2006/213. için Yaşar – Gökcan – Artuç, s. 7196-7197.

vardır ve etkin pişmanlık, suçun oluşumunu engelleyen bir hukuka uygunluk sebebi değil yalnızca failin ceza almamasını sağlayan bir cezazırlık sebebidir (CMK m. 223/4-a). Ancak düzenlemede bir ikilem söz konusudur. Rüşvet alan kişi eğer kamu görevlisi ise daha menfaati elde etmeden durumu resmi makamlara ileterek ceza almaktan kurtulabilmektedir (TCK m. 254/1 c.2). Oysa kamu görevlisi olmayan kişinin, etkin pişmanlıktan yararlanabilmesi için rüşvet anlaşmasının da ötesinde menfaati fiilen elde etmesi ve sonrasında da resmi makamlara aynen teslim etmesi aranmaktadır (TCK m. 254/1 c.1). Madde gerekçesinde de açıklanmayan söz konusu farklılığın sebebi anlaşıl原因amamaktadır.

Rüşvet veren kişi ise anlaşmadan sonra veya menfaati sağladıktan sonra durumu haber vererek etkin pişmanlık hükmünden yararlanabilir (TCK m. 254/2). İştirak edenler için de durum aynıdır (TCK m. 254/3). Gerek rüşvet veren gerekse iştirak edenler açısından yasa hükmü, “pişman olma” koşulunu aramaktadır. Öğretide arananın gerçek bir pişmanlık mı yoksa yalnızca failin, başka bir dış baskı ya da etki olmadan kendi iradesiyle mi hareket etmesi gerektiği tartışılmakla birlikte asıl kabul edilen ikincisidir, yani failin mutlaka içten gelen bir pişmanlığı aranmamakta, dış etkenlerin baskısı altında olmayıp kendi iradesiyle karar vermesi yeterli görülmektedir²³. Rüşvet alan açısından söz konusu “pişmanlık” koşulunun aranmaması ise ilginç bir ayrıntıdır.

Son olarak, uluslararası yükümlülüklerin bir gereği olarak, 2009 yılında eklenen hükümden bu yana, etkin pişmanlığın yabancı kamu görevlilerine rüşvet verme suçlarından geçerli olmadığı hatırlatılmalıdır (TCK m. 254/4).

f) Yaptırım: 252. maddede, rüşvet alma ve verme suçları birçok fıkrada birçok şekilde tanımlanmaktadır. Ancak bütün düzenlemeler birbirine gönderme yaptığından hepsi için geçerli ceza, ilk fıkrada belirtilen dört yıldan on iki yıla kadar hapis cezasıdır. Ancak 7. fıkra uyarınca, yaptıkları görevin önemi nedeniyle; rüşvet alan veya talepte bulunan ya da bu konuda anlaşan fail yargı görevi yapıyorsa yani yargıç, cumhuriyet savcısı veya avukata ise (TCK m. 6/1-d), hakem, bilirkişi, noter ya da yeminli mali müşavir ise ceza üçte birden yarıya kadar arttırılarak ağırlştırılır. 5235 sayılı yasanın 12. maddesi gereğince görevli mahkeme ağır ceza mahkemesidir. 3628 sayılı yasanın 17. maddesi ve 4483 sayılı yasanın 2. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, rüşvet suçu için kamu görevlisi fail açısından, kural olarak, doğrudan soruşturma yapılır.

III – ULUSLARARASI HUKUKTAN VE KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTAN ÖRNEKLER

Gerek uluslararası hukuka gerekse ulusal hukuklara bakıldığında özel sektörde rüşvet olarak adlandırıl原因abilecek eylemlerin, karşılığında cezai yaptırımlar

²³ Bayraktar, ss. 148-149.

öngörülen suçlar şeklinde cezalandırılmasına yönelik genel bir eğilim olduğu, dolayısıyla 5237 sayılı yasanın 252. maddesindeki düzenlemenin Türkiye'nin uluslararası bağlılıklarından kaynaklandığı vurgulanmalıdır. Bu bölümde Türkiye'yi yakından ilgilendirmesi nedeniyle sırasıyla Birleşmiş Milletler (a), OECD (b), Avrupa Konseyi (c) ve Avrupa Birliği (d) çerçevesinde oluşturulan belgelere değinilecek daha sonra da karşılaştırmalı hukuktan bazı örneklerle yer verilecektir (e).

a) Birleşmiş Milletler: Türkiye, Birleşmiş Milletler kurumuna üye bir devlet olarak bu kapsamda konuyla ilgili birçok uluslararası anlaşmayı imzalamış ve Anayasanın 90. maddesinin son fıkrasının ilk cümlesi gereği yasa gücünde yürürlüğe koymuştur.

- Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi: 18 Mayıs 2006 tarih ve 5506 sayılı yasa ile onaylanması uygun bulunan sözleşme, 2 Ekim 2006 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. "Önleyici tedbirler" başlıklı bölümde yer alan 5. maddede taraf devletlere; dürüstlük, saydamlık ve hesap verilebilirlik gibi ilkelerin ışığında yolsuzlukla mücadele politikaları geliştirme görevi yükledikten sonra "Özel sektör" başlıklı 12. maddede, devletlerden yolsuzluğun özel sektöre sirayetini engellemeleri ve bunun için, diğerlerinin yanında cezai yaptırım öngörmelerini istemektedir. Ayrıca yeri gelmişken, son fıkrada rüşvet ve yolsuzlukla ilgili giderlerin vergiden mahsup edilebilmesinin yasaklanmasına ilişkin düzenlemenin 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. maddesinin 1. fıkrasındaki indirim düzenlemesi ile fiilen uyumsuzluk yarattığının altı çizilmelidir. Zira her ne kadar bir hukuk devletinin rüşvet gibi bir suç, adeta, göz yumması olanaklı olmasa da, söz konusu yasa maddesinin, yurtdışında işlenen rüşvet suçları açısından fiili bir durum yarattığı, bu nedenle de eleştiriye açık olduğu söylenmelidir. Ancak suçun işlendiği başkaca delillerle kanıtlanabilirse, elbette bu düzenleme failerin cezalandırılmasını engellemeyecektir.

Öte yandan sözleşmenin 21. maddesi "Özel sektörde rüşvet" başlığı taşımakta ve mali ve ticari faaliyetler sırasında herhangi bir özel sektör çalışanın "görevini ihlal edecek biçimde hareket etmesi veya hareket etmekten kaçınması amacıyla (...) haksız bir menfaatin vaat edilmesi, teklif edilmesi veya sağlanması" ve söz konusu çalışanın aynı menfaati "talep veya kabul etmesi" eylemlerinin suç olarak düzenlenmesini öngörmektedir. 26. madde bu suçlara "iştirak eden" tüzel kişilerin sorumluluğunun tesis edilmesini ve "cezai ya da cezai olmayan yaptırımların" uygulanmasını öngörmektedir.

- Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi: 4800 sayılı yasa ile onaylanan ve 4 Şubat 2003 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren bu sözleşmede, aslında özel sektörde rüşvet ve/veya yolsuzluğun cezalandırılmasıyla ilgili açık bir hüküm bulunmamaktadır. Zira 8. ve 9. maddeler kamu görevlisince sağlanan haksız menfaatlerin ya da ona haksız menfaat

sağlanmasının suç olarak düzenlenmesini öngörmekle beraber 8. maddenin 2. fıkrasının son cümlesi “*her Taraf Devlet yolsuzluğun diğer biçimlerini de suç haline getirmeyi değerlendirecektir*” ifadesini kullanarak ve “Önlleme” başlıklı 31. madde “*özel kuruluşlarda dürüstlüğü korumak için öngörülmiş standartların ve usullerin gelişiminin teşvik edilmesi*”ni öngörerek (m. 31/2-b) özel sektörde rüşvetin cezalandırılmasına, yukarıdaki sözleşme kadar zorlayıcı boyutta olmasa da, açık kapı bırakmaktadır.

b) OECD: Türkiye'nin de üyeleri arasında olduğu Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, ülkemizin 4518 sayılı yasa ile onaylayıp 6 Şubat 2000 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlarken yürürlüğe koyduğu ve yurtdışında kamu görevlilerine rüşvet verilmesinin önlenmesi ve bu arada suç haline getirilmesiyle ilgili 1997 tarihli “Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesi”ni oluşturmuştur. Nitekim 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 252. madde gerekçesinde sözleşmeye atıf yapılmış ve cezai düzenleme eski 5. yeni 9.fıkra düzenlenmiştir. Hatta mülga 765 sayılı yasanın 211. Maddesine 2003 yılında ilgili bir son fıkra da eklenmişti.

Öte yandan konumuzla doğrudan ilgili olan ise aralarında Türkiye'nin de olduğu “katılımcı devletlerce “ (*adhering governments*) Mayıs 2011'de hazırlanan ve daha çok bir tavsiye niteliği taşıyan “Çok Uluslu Şirketler İçin OECD Rehberi” (*OECD Guidelines for Multinational Enterprises*) adlı çalışmadır. “Rüşvetle, Rüşvet İstemiyle ve İrtikâpla Mücadele” başlıklı VII. Bölümünde, başka birçok tavsiyenin yanında şirketlerin hiçbir şekilde kamu görevlilerine veya başka şirket çalışanlarına rüşvet vermemeleri, vaat etmemeleri, haksız kazanç sağlamamaları veya bu yönde talepte bulunmamaları istenmektedir (par. 1).

c) Avrupa Konseyi: Türkiye'nin de kurucu üyelerinden olduğu ve Avrupa sathındaki hemen her ülkenin katılmış bulunduğu Avrupa Konseyi'nin de konuyla ilgili bağlayıcı düzenlemeleri vardır. Bunlardan en önemlisi 5065 sayılı yasa ile onaylanıp 2 Mart 2004 tarihinde yürürlüğe giren “Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi”dir. 7. madde “Özel sektörde rüşvet verilmesi” başlığını taşımakta ve Birleşmiş Milletler sözleşmesine benzer biçimde bir özel sektör kurumu yöneticisi veya çalışanına “*bir ticari etkinlik çerçevesinde (...) görevlerine aykırı bir işi yapmak ya da görevleriyle ilgili bir işi yapmaktan kaçınması için her türlü haksız menfaati*” vaat etme veya verme eylemlerinin cezai yaptırımlar cezalandırılmasını öngörmektedir. Keza bir sonraki madde “Özel sektörde rüşvet alınması” başlığını taşımakta ve bu kez söz konusu haksız menfaatin istenmesi, alınması ya da bu yöndeki teklifin kabul edilmesinin yine aynı şekilde suç haline getirilmesi görevini yüklemektedir. Ayrıca 18. madde uyarınca failin bir tüzel kişiyi temsil etme, onun adına karar verme veya orada denetim icra etme yetkilerini kullanıyor olması halinde tüzel kişinin de sorumluluğunun doğmasına ilişkin hükümler yer almaktadır.

Öte yandan 2005 yılında yürürlüğe giren ve bu sözleşmeye ek olan protokol Türkiye tarafından 2012 yılında imzalanmış ve fakat henüz onaylanmamıştır. Protokolde yerli hakemlere rüşvet verilmesi (m. 2) ve onların rüşvet almasının (m. 3), ayrıca yabancı hakemler açısından da rüşvetin (m. 4) suç olarak düzenlenmesi istenmektedir.

d) Avrupa Birliği: Her ne kadar Türkiye henüz Avrupa Birliği üyesi olmasa da 2005 yılından bu yana tam üyelik müzakerelerini yürüten bir aday ülke olarak Birlik mevzuatını dikkate alması gerekmektedir. Bunlardan Avrupa Birliği Konseyi'nin 22 Temmuz 2003 tarih ve 2003/568/JHA numaralı "Özel Sektörde Yolsuzlukla Mücadeleye Dair Konsey Çerçeve Kararı" adlı belgedir. Son derece ayrıntılı bir belgedir. Giriş bölümünde önceki uluslararası belgelere ve ilgili AB toplantılarına atıf yapıp hem kamu sektöründe hem de özel sektörde yolsuzlukla mücadelenin önemine dikkat çekildikten sonra Çerçeve Kararın amacının; özellikle "*bütün üye Devletlerde özel sektördeki hem aktif yolsuzluk hem de pasif yolsuzluğun suç olmasını, bu suçlar için tüzel kişilerin de sorumlu olmasını ve bu suçların etkin, orantılı ve bastırıcı cezalarla karşılanmasını sağlamaktır*" olduğu belirtilmiştir (par. 10).

Çerçeve kararı uyarınca bir özel sektör kurumunu yöneten veya orada çalışan kişiye görevinin gereklerine aykırı olarak bir şey yapması veya yapmaması için haksız menfaat vaat etmek, teklif etmek ve vermek eylemiyle bu kişinin böyle bir menfaati talep veya kabul etmesi eylemlerinin suç olarak cezalandırılması gerekmektedir (m. 2/1). Düzenleme kâr amaçlı olan veya olmayan tüzel kişilerin ticari faaliyetleri kapsamında uygulanmakta (m.2/2) ve azmettirme, yardım etme ve teşvik eylemlerinin de yine suç olarak cezalandırılması istenmektedir (m. 3). Bu suçların azami haddi en az bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası olmalıdır (m. 4/2).

Öte yandan Avrupa Komisyonu'nun çerçeve kararın iç hukuklara ithaliyle ilgili olarak Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi'ne sunduğu 6.6.2011 tarih ve COM(2011) 309 final sayılı raporda²⁴ 2007 yılında yalnızca iki ülkenin (Belçika ve Birleşik Krallık) 2. maddeyi tam olarak iç hukuka geçirdiği belirtilirken 2011 yılında bu sayı 9 olmuştur (Belçika, Birleşik Krallık, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Fransa, İrlanda, Kıbrıs ve Portekiz). Aktif ve pasif yolsuzluk tanımlamalarına ayrı ayrı bakıldığında ise on ikişer ülkenin tam ithali gerçekleştirdiği, diğer ülkelerde çeşitli farklılık ve sınırlamaların olduğu bildirilmektedir. Öte yandan bilgi sağlayan 26 ülke hukuku da (İspanya bilgi vermemiştir) 3. madde ile 4. maddenin 2. fıkrasına tam olarak uymaktadır.

²⁴ Raporun İngilizce orijinal metni için bkz.

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52011DC0309:EN:HTML>

e) Karşılaştırmalı hukuktan bazı örnekler: Yukarıda değinilen Avrupa Birliği Çerçeve Kararı da dahil olmak üzere uluslararası düzenlemeler dikkate alınarak kimi ülkelerdeki ilgili mevzuata bakmak, etkin bir karşılaştırma ve değerlendirme açısından yararlı olacaktır.

- Almanya: Bir Avrupa Birliği ülkesi olan ve kamu görevlisine rüşvet verilmesi ve onun rüşvet alması gibi klasik rüşvet suçunu Ceza Kanunu'nun (StGB) "Görev Sırasında İşlenen Suçlar" ("*Straftaten in Amt*") adlı bölümünün 332 ve 334. maddelerinde tanımlayan Almanya'nın "Haksız Rekabet Suçları" ("*Straftaten gegen den Wettbewerb*") adlı bölümünün 299. maddesinde ticari işlemlerde rüşvet alma ve verme suçları cezalandırılmaktadır. Yararın talep edilmesi, vaat ettirilmesi, kabul edilmesi ya da teklif edilmesi, vaat edilmesi, verilmesi ise netice gerçekleşmektedir. Ancak taraflardan birinin mutlaka bir ticari işletmenin çalışanı ya da vekili ("*Angestellter oder Beauftragter eines geschäftlichen Betriebes*") olması, ayrıca "haksız bir şekilde / haksız rekabet oluşturacak şekilde tercih edilme" özel kastı ("*in unlauterer Weise bevorzuge*") bulunması gerekmektedir. Suçun basit halinin cezası üç yıla kadar hapis veya adli para cezasıdır. Ancak bazı hallerde ceza ağırlaşmaktadır (m. 300) ve suç kural olarak şikâyete bağlıdır (m. 301)²⁵.

- Amerika Birleşik Devletleri: Rüşvet ve yolsuzlukla mücadelede son derece önem veren bir ülke olarak uluslararası alanda ve yurtdışında rüşvetin engellenmesi için daha 1977'de cezai içerikli bir yasa çıkaran²⁶ Amerika Birleşik Devletleri'nin federal düzeyde kabul ettiği ve şirketlerin yasadışı bu eylemlere mücadelesi ve şeffaflığı konularını düzenleyen "*Sarbanes-Oxley Act of 2002*" adlı ve 30 Temmuz 2002 tarihli yasa da ilgili alanda tüm dünyada örnek alınmaktadır²⁷. Öte yandan özel sektörde rüşveti cezalandıran genel bir federal yasa bulunmasa da US Code adlı yasanın 18. Bölümü'nün 201-225 maddeleri arasında kamu görevlilerinin rüşveti suç olarak düzenlenmektedir. Ancak 215. madde uyarınca bir finansal kurumun çalışanına, işle veya işlemle ilgili olarak onu etkilemek ya da ödüllendirmek için değerli bir şey verme, sunma veya vaat etme ile çalışanın bunu istemesi ya da kabul etmesi eylemleri 30 yıla kadar hapis ve 1.000.000 ABD dolarını geçmemek üzere verilenin/vaat edilenin/istenenin/kabul edilenin üç katı para cezasıyla cezalandırılmaktadır. Keza "spor karşılaşmalarında rüşvet" de ("*bribery in sporting contests*" / yani şike) bu bölümün 224. maddesinde 5 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır.

Bununla birlikte ABD'de eyaletler düzeyinde açık cezai düzenlemeler yer almaktadır. Örneğin Arizona Ceza Kanunu'nun "Ticari rüşvet" ("*Commercial*

²⁵ *Yenisey –Plagemann*, Alman Ceza Kanunu, İstanbul, 2009, ss. 380-382.

²⁶ *Kömürcü –Çalışkan*, Yolsuzluk Problemine Karşı Uluslararası Toplumun Tepkileri ve Ortak Bir Hukuki Düzenleme Oluşturma Çabaları, TBB Dergisi, 2000/1, ss. 77-78.

²⁷ Yasanın tam metni için bkz. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ204/pdf/PLAW-107publ204.pdf>

bribery”) başlıklı 13-2605 numaralı maddesine göre bir şirket çalışanına, işverenin haberi olmaksızın, işverenin ticari işiyle bağlantılı olarak çalışanın tutumunu etkileyecek ve işverene ekonomik zarar verecek şekilde yarar sağlamak ile çalışan açısından bu yararı kabul etmek suç oluşturmaktadır.

- Belçika: Belçika, klasik rüşvet suçunu “Kamu Düzenine Karşı Cürüm ve Cünhalar” (“*Des crimes et délits contre l'ordre public*”) bölümünde (m.246-253) cezalandırırken, Ceza Kanunu'nun “Malvarlığına Karşı Cürüm ve Cünhalar” (“*Crimes et délits contre les propriétés*”) bölümüne 1999 yılında eklediği 504bis ve 504ter maddeleriyle “özel rüşveti” (“*corruption privée*”) suç haline getirmiştir. Bir tüzel kişinin yöneticisi, işletmecisi veya bir tüzel ya da gerçek kişinin vekili ya da görevlisine göreviyle ilgili bir işi yapması veya yapmaması için vaatte bulunmak veya yarar sağlamak suç oluşturduğu gibi bu kişi açısından da vaat ya da yararı talep ya da kabul etmek de suçtur. Yönetim kurulunun, genel kurulun, vekil edenin ya da işverenin izni ise hukuka uygunluk sebebidir. Dolayısıyla sayılan kişi veya makamlardan birinin bilgisi ve izni doğrultusunda söz konusu yararın hem vaat edilmesi / sağlanması hem de talep / kabul edilmesi veya alınması suç oluşturmayacaktır. Zira düzenleme gereği bu durum rüşvet alma bakımından geçerli olduğu gibi rüşvet verme bakımından da geçerlidir. Gerçek Belçika'daki düzenlemenin “malvarlığına karşı cürüm ve cünhalar” bölümünde yer alması, gerekse rüşvet suçunun bu halinin doğrudan kamu idaresinin işleyişiyle bir ilgisinin bulunmaması karşısında, değinilen hukuka uygunluk sebebinin son derece yerinde olduğu görülmektedir. Öte yandan “özel rüşvet” suçunun cezası altı aydan iki seneye kadar hapis veya 100 Euro'dan 1000 Euro'ya kadar para cezasıdır. Rüşvet anlaşmasının tamamlanması halinde ise cezanın üst sınırı üç yıla ve 50.000 Euro'ya çıkmaktadır. Belçika örneği, Arizona'daki gibi özel bir hukuka uygunluk sebebinin kabul etmesinin yanında hem basit hem de nitelikli rüşveti cezalandırması bakımından dikkat çekicidir.

- Birleşik Krallık: Aslında daha 1906 yılında çıkan “*Prevention of Corruption Act 1906*” adlı yasa, işverenin işleriyle ilgili olarak bir şeyi yapmak veya yapmaktan kaçınmak ya da yine bu işlerle ilgili olmak üzere bir kişiye avantaj veya dezavantaj yaratmak için hediye, ödül, karşılığı kabul eden, alan, almak konusunda anlaşan, almaya teşebbüs eden çalışan ile bu menfaatleri çalışana veren, vermeyi kabul eden veya sunan kişinin, iki yıla kadar hapis cezası veya 500 sterline kadar para cezası ile cezalandırılmasını öngörüyordu. 2010 yılında çıkan “*Bribery Act 2010*” ise bu yasayı yürürlükten kaldırmakla birlikte 1 ve 2. maddeleri uyarınca bir kişinin işini “gerektiği gibi yapmaması için” (“*to perform improperly a relevant function or activity*”) parasal ya da başka bir menfaat sunmak, vaat etmek veya vermek; bu kişinin söz konusu menfaati talep etmesi, almayı kabul etmesi ya da alması suç oluşturmaktadır. Hapis cezası 10 yıla kadar çıkabilmektedir (m. 10). Kamu görevlisinin rüşvet suçu da aynı yasa da düzenlenmektedir.

- **Fransa:** Bu ülkede klasik rüşvet suçu, Ceza Kanunu'nun "Kamu İdaresine Karşı Suçlar" ("*Des atteintes à l'administration publique*") bölümündeki 435-1 ve devamı maddelerinde yer alırken, özel sektörde rüşvet açısından eski İş Kanunu'nun 1992 yılında eklenen L.152-6 maddesinde yönetici ve çalışanları iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandıran kısmi bir düzenleme yer almaktaydı. Bunun karşılığında da 2000-2002 sürecinde 31 mahkûmiyet kararı çıkmış olmakla birlikte genel düzenleme 2005 yılında Ceza Kanunu'nun Kamu Güvenine Karşı Suçlar ("*Des atteintes à la confiance publique*") bölümüne eklenen 445-1 ve 445-2 maddeleriyle yapılmıştır²⁸. Buna göre kamu görevlisi olmayan ve kamu hizmetine de katılmayan bir kişiye mesleki ya da sosyal faaliyeti çerçevesinde, yasal, sözleşmesel ya da mesleki yükümlülüklerini ihlal ederek işini yapması veya yapmaktan kaçınması için bir şeyler sunmak, vaatte bulunmak, bağış veya hediye vermek ya da herhangi bir avantaj sağlamak beş yıla kadar hapis ve 75.000 Euro para cezası ile cezalandırılmaktadır²⁹. İlgili kişinin bu yönde talepte bulunması ya da kabul etmesi eyleminin cezası da aynıdır. 2012 yılında eklenen 445-1-1 ve 445-2-1 maddeleriyle "şike" suçu da aynı şekilde cezalandırılmaya başlanmıştır.

- **İsviçre:** İsviçre'de ise kamu görevlisinin rüşvet suçu Ceza Kanunu'nda bu konuya ayrılmış bölümde yer alan 322ter ve devamı maddelerinde yer alırken, özel sektörde rüşvet ile ilgili düzenleme 2005 yılında Avrupa Konseyi'nin Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi'nin onaylanması ile yapılmıştır. 1986 tarihli "Haksız Rekabete Karşı Federal Kanun" adlı yasaya 4a maddesi eklenmiş ve buna göre; özel sektörden üçüncü bir kişinin çalışanına, ortağına, vekiline veya başka bir yardımcısına, mesleki ya da ticari faaliyetiyle ilgili olarak ve yükümlülüklerine aykırı biçimde ya da onun takdirine bağlı olarak bir işi yapması ya da ihmal etmesi için haksız menfaat sağlamak veya vaat etmek haksız rekabettir. Ancak özel sektörden üçüncü bir kişinin çalışanının, ortağının, vekilinin veya başka bir yardımcısının bu menfaati talep etmesi, vaat ettirmesi veya kabul etmesi haksız rekabet sayılmaz. Ceza ise, şikâyet üzerine, üç yıla kadar hapis veya para cezasıdır (m. 23).

IV – YENİ HALİYLE 5237 SAYILI TÜRK CEZA KANUNU'NUN 252. MADDESİNİN 8. FIKRASI

a) Fıkranın yeri ve düzenleniş biçimi: Düzenleme 2005 yılından bu yana var olsa da 6352 sayılı yasanın 87. maddesiyle kısmen de olsa değişmiştir ve bu haliyle incelenecektir. Öncelikle yasadaki yeri tartışılmalıdır. Rüşvet geleneksel

²⁸ Ayrıntılı açıklama için bkz. Fransız Adalet Bakanlığının 101 numara ve 1 Ocak – 31 Mart 2006 tarihli resmi bülteni http://www.textes.justice.gouv.fr/art_pix/101-CRIM-d.pdf

²⁹ Dolayısıyla Fransa'daki düzenlemede de tıpkı Türkiye'deki gibi "özel kast" aranmaktadır. Bununla ilgili eski tarihli bir Fransız Yargıtay kararı için bkz. http://www.justice.gouv.fr/art_pix/scpc2005-7.pdf

olarak “kamu idaresine karşı suçlar” bölümünde yer almaktadır. Nitekim mevcut yasada da “Kamu idaresinin güvenilirliğine ve işleyişine karşı suçlar” adlı bölümde bulunmaktadır. Böylece özel sektörde rüşvet de aynı yerde yer almıştır. Bu bağlamda yukarıdaki örnekler içerisinde Türkiye’ye en çok benzeyen Fransa’dır, zira suç “Kamu güvenine karşı suçlar” bölümündedir. Belçika’da “Malvarlığına karşı cürümler ve cünhalar” bölümünün “Sahtecilikler” kısmında (“*Fraudes*”) yer alırken, Almanya’da, yukarıda da değinildiği gibi, “Haksız rekabet suçları” arasında bulunmaktadır. İsviçre, ceza kanunu dışında düzenleme yapmış olsa da Almanya ile aynı mantığa sahiptir.

O halde genel anlamda farklı uygulamalar olsa da Türkiye’deki gibi açıkça kamu idaresi bağlamında değerlendirme yapılmamış, daha çok kamunun güveni ve özel mülkiyet çizgisinde kalınmıştır. Rüşvet suçunda korunan geleneksel hukuki menfaat kamu idaresinin güvenilirliği ve işleyişidir oysa bir özel sektör çalışanına verilen rüşvet ya da onun rüşveti kabul etmesi bu değerlere doğrudan zarar vermez. Korunan hukuki menfaat, özel sektör kurumlarının dürüst ve güvenilir biçimde işleyişidir. Bu nedenle özel sektördeki rüşvet suçunun, “Ekonomi, Sanayi ve Ticaret İlişkin Suçlar” adlı bölümde (m. 235 vd.) yer alması daha doğru olurdu. Bir başka yol ise İsviçre gibi düzenlemeyi haksız rekabetle ilgili mevzuata eklemek olabilirdi (5102 sayılı Türk Ticaret Kanunu m. 54 vd.). Zira özel sektörde rüşvetle ticari hayatın dürüst ve güvenilir biçimde işleyişine dolayısıyla da rekabete zarar verilmektedir.

Keza suçun kamu idaresine karşı bir suç olması, bir özel sektör kuruluşunda yöneticinin / işverenin verdiği izin doğrultusunda menfaati kabul eden çalışanın eylemini hukuka uygun hale getiremeyebilecektir. Çünkü Belçika ve Arizona örneklerinin aksine bu konuda açık yasal düzenleme olmadığı gibi 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 26. maddesinin 2. fıkrasındaki ilgilinin rızası hukuka uygunluk sebebi de geçerli olmayacaktır. Mağdur / ilgili kamu idaresidir ki o da hiçbir koşul altında böyle bir rızayı göstermeye yetkili değildir. Sonucun ne kadar adil olduğu tartışmaya açıktır.

Ayrıca fıkra hükmünde tıpkı 9. fıkrada olduğu gibi “*Bu madde hükümleri... halinde de uygulanır*” denerek maddedeki diğer düzenlemelere gönderme yapılmaktadır. Oysaki ceza hukuku gibi yasallık ilkesinin sert biçimde uygulandığı ve kıyasın da mutlak olarak yasak olduğu bir alanda (AİHS m. 7, AY m. 38, TCK m. 2) başka düzenlemelere gönderme yaparak adeta kıyasen uygulanmasını öngörmek son derece sakıncalıdır³⁰. Ancak yasakoyucunun özellikle de son

³⁰ Nitekim Türkiye’nin 2004 yılında katıldığı, Avrupa Konseyi bünyesindeki GRECO (Groupe d’États contre la corruption – Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu) adlı kurumun 46. Genel Kurulu’nda (22-26 Mart 2010) kabul edilen “Türkiye’de Suç Haline Getirme Değerlendirme Raporu – Üçüncü Aşama İncelemesi” adlı belgesinde Türkiye’de rüşvet suçunun yasal çerçevesi oldukça karmaşık bulunmuş ve “*belirsizliğe mahal vermeyecek şekilde gözden geçirilmesi*” tavsiye edilmiştir, s. 19 ve s. 21, bkz. www.coe.int/greco

dönemlerde bu yola yoğun biçimde başvurduğu görülmektedir. Örneğin: 4207 sayılı yasa m. 5/1, 5237 sayılı yasa m. 135/2 ve m. 158/2, 5726 sayılı yasa m. 20/1, 5898 sayılı yasa m. 3/1.

b) Maddi unsur, fail ve önşart: Maddi unsur yukarıda açıklanan maddi unsurdan pek de farklı değildir. Menfaatin temin, teklif veya vaat edilmesi ile rüşvet verme suçunun; menfaatin talep veya kabul edilmesiyle de rüşvet alma suçunun maddi unsuru tamamlanmış olacaktır. Düzenlemenin ilk halinde bulunan “*hukuki ilişki tesisinde veya tesis edilmiş hukuki ilişkinin devamı sürecinde*” ifadesi çıkartılarak suç daha genel hale getirilmiştir. Zira değişiklikten önce, hukuki ilişkinin kurulmasının söz konusu olmadığı hallerde suçun oluşmayacağı belirtilmekteydi³¹. Ayrıca yine ilk halinde maddi unsuru yalnızca “yarar sağlama” olarak tanımlayıp ilk fıkraya gönderme yapmakla yetinen ve öğretilde, yarar sağlanmadan suçun tamamlanamayacağı tartışmalarına yol açan³² düzenlemeden vazgeçilerek, gerekçede de belirtildiği üzere “*sadece ifade biçimine müdahale edilmiş*” ve genel rüşvet tanımıyla uyumlu hale getirilmiştir. Aracı kullanılsa veya üçüncü bir kişiye menfaat sağlansa bile sonuç değişmeyecektir. Seçimlik hareketli bir suçtur. Yukarıdaki fıkralara yapılan gönderme nedeniyle rüşvet anlaşmasının tamamlanması halinde suç tamamlanmış kabul edilirken (fıkra 3), rüşvet talebinin reddedilmesi ya da rüşvet teklifinin kabul edilmemesi hallerinde cezada indirime gidilir (fıkra 4). Aracılar açısından ise 5. fıkra uygulanır.

Öte yandan tıpkı yukarıdaki örneklerde olduğu gibi Türkiye’de rüşvet alma suçu özgül suç olup rüşvet verme bakımından da karşı tarafın fıkra da sayılanlardan biri olması gerekmektedir. Bu bağlamda rüşvet alanın ya da kendisine rüşvet verilenin; a) kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, b) kamu kurum veya kuruluşlarının ya da kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının iştirakiyle kurulmuş şirketler, c) kamu kurum veya kuruluşlarının ya da kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının bünyesinde faaliyet icra eden vakıflar, d) kamu yararına çalışan dernekler, e) kooperatifler ya da f) halka açık anonim şirketler adına hareket eden kişi olması aranmaktadır. Söz konusu sınırlandırma ile özel sektördeki rüşvetin bütün yönleriyle cezalandırılmadığı açıktır. İlk vurgulanması gereken rüşvet alan failin ya da kendisine rüşvet verilen kişinin sayılan kurumlar “adına hareket eden kişi” olması gerektiğidir. Bu da “*tüzel kişilik adına işlem veya eylem yapma yetki ve görevinin bulunması*” olarak açıklanmaktadır³³. Böylece yasal olarak bu yetki ve göreve sahip yönetim kurulu, genel müdür, müdür, başkan gibi kişilerin yanında örneğin genel müdürün ya da yönetim kurulunun tüzel kişi adına bir işlemi gerçekleştirmesi için yetkilendirdiği vekil/avukat da bu tanımın içine girecektir. Ancak bu yetki ve görevi olmaksızın

³¹ Yıldız, Rüşvet Suçunun Anatomisi, www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/179.doc

³² Yaşar – Gökcan – Artuç, s. 7131.

³³ Yaşar – Gökcan – Artuç, s. 7120.

tüzel kişinin bir bölümünde çalışan kişinin rüşvet alma suçunu işleme olanağı olmadığı gibi yasal olarak rüşvet verme suçunun da önşartı gerçekleşmemiş olacaktır. Hâlbuki ülkemizin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri devletlere her türlü yolsuzluğun önlenmesi görevini yüklemesinin ötesinde Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi, “Özel sektörde rüşvet” başlıklı maddesinde “bir özel sektör kurumunu yöneten veya onun için çalışan herhangi bir kişi” (“*any person who directs or work for a private sector entity*”) ifadesini kullanmaktadır (m. 21). Keza yine Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi'nin 7 ve 8. maddelerinde aynı ifadeler yer almaktadır. Ek olarak, aday olduğumuz Avrupa Birliği'nin yukarıda değinilen 2003 tarihli Çerçeve Kararı da yine aynı fail/önşart tanımını içermektedir. O halde mevcut yasal düzenlemenin hem amaca yeterince hizmet etmediğini hem de ülkemizin uluslararası yükümlülüklerini karşılamadığını söylemek yanlış olmayacaktır³⁴.

Ayrıca fıkradaki düzenlemede tüzel kişiler sınırlı sayıda sıralanarak sınırlar daha da daraltılmıştır. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları Anayasa'nın 135. maddesi uyarınca kurulan ve çalışan kurumlardır. Örneğin Türkiye Barolar Birliği (1136 sayılı yasa m. 109/2), Türkiye Noterler Birliği (1512 sayılı yasa m. 163/1, belirtmek gerekir ki aynı yasa uyarınca noterler zaten kamu görevlisi sayılmaktadır m. 151), esnaf ve sanatkâr odaları (5362 sayılı yasa m. 1) vb. Kamu kurum veya kuruluşlarının ya da kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının iştirakiyle kurulmuş şirketler için uygulamada en çok karşılan örnekler büyükşehir belediyelerinin ya da diğer belediyelerin kendi görev ve hizmet alanlarında kurdukları şirketlerdir (5216 sayılı yasa m. 26, 5393 sayılı yasa m. 70). Kamu kurum veya kuruluşlarının ya da kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının bünyesinde faaliyet icra eden vakıflara örnek Adalet Teşkilatını Güçlendirme Vakfı'dır. Kamu yararına çalışan dernekler ise 5352 sayılı Dernekler Kanunu'nun 27. maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu kararı ile bu niteliği kazanan, tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır. Türkiye Kızılay Derneği en göz önündeki örnektir. Kooperatifler; ya genel yasa konumundaki 1163 sayılı yasaya göre ya da özel yasa ile (1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu) kurulan, dayanışma ilkesine bağlı ve tüzel kişiliğe sahip ortaklıklardır. Son olarak halka açık anonim şirketler ise 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun m. 3/1-e hükmüne göre “*halka açık anonim ortaklık: payları halka arzedilmiş olan veya halka arzedilmiş sayılan*” anonim şirketler olarak tanımlanmakta; halka arz, “*sermaye piyasası araçlarının satın alınması için her türlü yoldan yapılan genel bir çağrıyı ve bu çağrı devamında gerçekleştirilen satışı (...)* ifade eder” biçiminde açıklanırken (m. 3/1-f), halka arz edilmiş sa-

³⁴ Zaten GRECO'nun 54. Genel Kurulu'nda (20-23 Mart 2012) kabul edilen “Türkiye'nin Uyumluluk Raporu – Üçüncü Aşama İncelemesi” (“*Compliance Report on Turkey – Third Evaluation Round*”) adlı belgesinde, tasarı aşamasında değerlendirilen 6352 sayılı yasanın dahi, önceki tavsiyeyi kısmen karşıladığı vurgulanmıştır, s. 8, bkz. www.coe.int/greco

yılma ise şirketin paylarının borsada işlem görmesi hali ile pay sahibi sayısının beş yüzü geçmesi hali olarak belirtilmektedir (m. 16/1). Özellikle anonim şirket açısından ise 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 329 ve devamı maddeleri dikkate alınmalıdır.

Halka açık anonim şirketlerin rüşvet suçu kapsamına alınmış olması özel sektörde yolsuzluk ve rüşvetin cezalandırılması amacına hizmet etse de uluslararası belgelerin tüm şirketler ve diğer özel hukuk tüzel kişilerini de kapsayacak biçimde "özel sektör" ifadesini kullanması, yukarıda da vurgulandığı gibi, Türk mevzuatı bakımından eksiklik doğurmaktadır. Zaten Türk Ceza Kanunu'ndaki veya diğer yasalardaki suç tanımları bu eksikliği gidermekten yoksundur. Örneğin ilk başta düşünülebilecek olan hırsızlık (TCK m. 141) ancak çalışanın, çalıştığı kurumun bir malını, rıza olmaksızın alması halinde uygulanabilirken, dolandırıcılık (TCK m. 157) çalışanın, kendisine yarar sağlayan kişinin iradesini sakatlaması gerekmektedir. Güveni kötüye kullanma suçunda da (TCK m. 155) çalışana bir malın devredilmiş olması önşartı vardır. Haksız rekabet suçu ise (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu m. 54 vd.) çok farklı alanları düzenlemekte, bir özel sektör çalışanın işini yapması veya yapmaması için bir menfaat sağlaması, ona bu konuda menfaat sağlanması eylemlerini her zaman içermemektedir.

c) Manevi unsur: Rüşvet alma ve verme suçlarının bu hali de tıpkı diğer halleri gibi kasten işlenebilir suçlar olup, kastın türü de özel kasttır. Failde, fıkra da sayılan kişi ya da kişilere "görevlerinin ifasıyla ilgili bir iş yapılması veya yapılmaması amacı" bulunmak zorundadır. Böylece, daha önce de belirtildiği gibi, kişinin görevinin ifasıyla ilgisi olmayan, nedensellik bağı içerisinde olmayan bir iş için rüşvet alınması veya verilmesi bu düzenleme kapsamına girmeyecektir. Ayrıca tanım gereği hem basit rüşvet hem de nitelikli rüşvet suç oluşturmaktadır.

d) Yaptırım: Rüşvet alma ve verme suçlarının bütün halleri için temel ceza ilk fıkra da belirtilen dört yıldan on iki yıla hapis cezasıdır ve bu da bütün Avrupa Birliği üye ve aday ülkeleri içindeki en üst sınırdır. Ancak eylemin; talep, teklif, vaat aşamasında kalması hallerinde ceza yarı oranında indirilmektedir. Özel bir teşebbüs düzenlemesidir. Etkin pişmanlık hükmü ise (TCK m. 254) yukarıda açıklandığı şekliyle aynen burada da geçerlidir.

Öte yandan özel sektördeki basit rüşvetin, kamu idaresindeki basit ve hatta nitelikli rüşvetle aynı şekilde ve cezayla cezalandırılıyor olmasının da yine ceza politikası ve adalet ilkesiyle ne kadar bağdaştığı tartışılmalıdır.

V – SONUÇ

Türk Ceza Hukuku'nun tarihsel sürecinde her zaman memurlar / kamu görevlileri tarafından işlenebilen özgü bir suç olan rüşvet alma suçu ile karşı tarafında memur / kamu görevlisi olması önşartını barındıran rüşvet verme suçlarının, uluslararası yükümlülükler ve karşılaştırmalı hukuktaki gelişmelerin ışığında özel sektörü de kapsayacak biçimde genişletilmesi son derece doğru bir adım olmuştur. Keza 6352 sayılı yasa ile maddi unsurda yapılan düzeltmeler de aynı yönde değerlendirilmelidir.

Bununla birlikte suçun, klasik rüşvet alma / verme suçlarıyla aynı yerde bulunması ve diğer fıkralara atıfla düzenlenmiş olması tartışmalara yol açabilecek niteliktedir. Keza faillerin, kısmen özel sektörü içerecek ancak daha çok kamusal ağırlığı olanlardan oluşacak biçimde sınırlı olarak sayılması da uluslararası yükümlülükler ve genel eğilim açısından ciddi bir eksiklik³⁵. Tüm bunların yanında suçun cezası da, korunan hukuki menfaat ve olası zarar dikkate alındığında eleştirilebilecek düzeyde yüksektir.

Yukarıdaki değerlendirmeler göstermektedir ki özel sektörde rüşvet verme ve alma suçları Türk yasakoyucusu bakımından klasik rüşvet suçlarının bir uzantısı olarak görülmektedir. Yer, içerik ve yaptırımındaki paralellikler bunun en somut kanıtlarıdır. Oysa konuya daha farklı bir bakış açısından yaklaşarak, kamu idaresinden farklı dinamiklere sahip olan özel sektörün özellikleri de dikkate alınıp, tıpkı yukarıda değinilen yabancı ülke örneklerinde olduğu gibi, yasadaki yeri, tanımı, hukuka özel uygunluk sebepleri ve yaptırımıyla daha farklı bir düzenlemenin yapılması düşünülmelidir.

KAYNAKÇA

ARTUK M. Emin – GÖKCEN Ahmet – YENİDÜNYA A. Caner, Ceza Hukuku Özel Hükümler, 7. Bası, Ankara, 2006.

BAYRAKTAR Köksal, Faal Nedamet, İHFM, C. 33, S. 3-4, 1968, ss. 122-154.

BAYTEMİR Erdal, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu Kapsamında Rüşvet Suçu, TBB Dergisi, Sayı: 88, 2010, ss. 333-388.

DEMİRBAŞ Timur, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, Ankara, 2011.

Dictionnaire en droit international public, Bruxelles, 2001.

³⁵ Nitekim daha önce değinilen 2010 tarihli GRECO raporunda da her türlü özel sektör kurumunda çalışan veya bunları yöneten kişilere uygulanacak şekilde yasal düzenlemenin genişletilmesi tavsiye edilmektedir, ss. 28-29

DURSUN Hasan, Ekonomik Suçlar ve Türkiye’deki Sürdürülebilir Kalkınmaya Etkileri, TBB Dergisi, Sayı: 58, 2005, ss. 215-245.

GRECO, Compliance Report on Turkey – Third Evaluation Round, Strasbourg, 23 March 2012, www.coe.int/greco.

GRECO, Türkiye’de Suç Haline Getirme Değerlendirme Raporu – Üçüncü Aşama İncelemesi, Strasbourg, Mart 2010, www.coe.int/greco.

KÖMÜRCÜ Mehmet –ÇALIŞKAN Yusuf, Yolsuzluk Problemine Karşı Uluslararası Toplumun Tepkileri ve Ortak Bir Hukuki Düzenleme Oluşturma Çabaları, TBB Dergisi, 2000/1, ss. 67-96.

YILDIZ Mehmet Tan, Rüşvet Suçunun Anatomisi, www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/179.doc

ÖNDER Ayhan, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, İstanbul, 1985.

ÖZBEK Veli Özer – KANBUR Nihat – DOĞAN Koray – BACAKSIZ Pınar – TEPE İlker, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, 3. Baskı, Ankara, 2012.

TEZCAN Durmuş –ERDEM M. Ruhan –ÖNOK R. Murat, Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, 7. Baskı, Ankara, 2010.

YAŞAR Osman – GÖKCAN H. Tahsin – ARTUÇ Mustafa, Türk Ceza Kanunu, Cilt I, Ankara, 2010.

YAŞAR Osman – GÖKCAN H. Tahsin – ARTUÇ Mustafa, Türk Ceza Kanunu, Cilt V, Ankara, 2010.

YENİSEY Feridun –PLAGEMANN Gottfried, Alman Ceza Kanunu, İstanbul, 2009.